

Buda várának első hiteles, keleti nézetű, eddig ismeretlen látképe 1542-ből

(RÖVIDÍTETT VÁLTOZAT)

Szalai Béla

A 15. század végén, majd a 16. század első kétharmadában a nyomdai sokszorosítással készült nagyméretű látképek (más néven veduták) fametszet technikával készültek. Az első magyar városképek is fametszetek: Buda látképe Schedel krónikájában jelent meg, Erhard Schön metszete Kőszeg 1532. év és Buda 1541. évi ostromáról, Pozsony 1563-ban, I. Miksa magyar király koronázása alkalmából készült látképe (talán Hans Mayr műve), két nagyméretű fametszet Tokaj 1565. évi ostromáról (Zsámboky János és Andre Thevet lapjai) és Szigetvár 1566. évi ostromáról (szintén Andre Thevet műve).

A nyomtatáshoz készített fadúcok csak kis példányszám nyomtatására voltak alkalmasak, a nagyméretű látképeket pedig több dúcra történt nyomtatás után ragasztották össze.

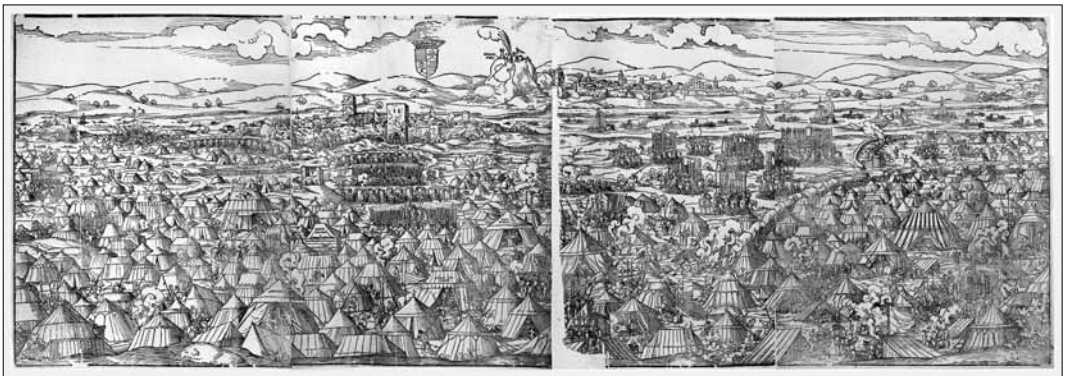
Érthető, hogy méretüknél fogva nehezen tárolhatók és sérülékenyek voltak, így nem csoda, hogy legtöbbjük mindössze egyetlen pél-

dányban maradt fenn. Ez utóbbi megállapítás igaz az előbb felsorolt magyar fametszetű látképekre is, amelyekből – a nagy példányszámban megjelent Schedel-krónika Buda látképe kivételével – csupán egy-egy példányt ismerünk.

A következőkben egy Budát és Pestet ábrázoló fametszet két példányának összehasonlítását mutatjuk be, amely során újszerű megállapításokra jutottunk.

Rózsa György Budapest látképeit katalogizáló munkájában¹ a keleti nézetből készült látképek sorát az 1542-es évszámmal megjelent Enea Vico² metszettel nyitja. Ez a metszet Buda helytörténete szempontjából értékelhető, mivel bizonyára szóbeli elmondás alapján készült, légből kapott ábrázolás. Rózsa György a Schedel-krónikában megjelent Buda látképet nem sorolja a keleti nézetű látképek közé, mert az – véleménye szerint – képzeletbeli, ideális nézőpontból készült.

Rózsa György ugyanebben a művében ismerteti Virgil Solis³ Pest 1542-ben történt ostromát

1. kép. Virgil Solis lappangó 1542. évi Pest ostroma fametszete

1 Rózsa György Budapest régi látképei Budapest, 1963.

2 Rózsa Budapest látképei 1963. 72. szám.

3 Virgil Solis működéséről lásd Thieme, U.–Becker, F. Allgemeines Lexikon des bildenden Künstler.

bemutató, lappangó fametszetét⁴. A metszet egykor gróf Pálffy János⁵ gyűjteményében volt, de további sorsa ismeretlen. Rózsa átvette a Peregriny János⁶ által közölt adatokat, és közzétette a metszetnek a Magyar Történelmi Képcsarnok gyűjteményében fennmaradt fényképét is.⁷ (1. kép)

Már első ránézésre is megállapítható volt, hogy ez a metszet nem azonos Erhard Schön Buda 1541. évi ostroma, nyugati nézetből készült metszetével, amelyen Hans Sachs verse is szerepel.¹⁰ A Germanisches Nationalmuseumban őrzött metszet ugyanis keleti nézetű.

2. kép. A Nürnbergben őrzött, Erhard Schönnnek tulajdonított fametszet

A 36,3 × 101,0 cm méretű fametszet 4 fadúcról készült, és középső illesztésénél az alsó részből mintegy 1,5–2 centiméteres csík hiányzik. Az illesztés felső részénél pont Buda vára van, amelyet egyetlen hatalmas torony jelez. Noha Buda többi részének, a városnak az ábrázolása hitelesnek mondható, a Vár jelképes értékű ábrázolása a kép egészét Buda tekintetében hiteltelenné teszi.

Néhány éve a Nürnbergben lévő Germanisches Nationalmuseum Graphische Sammlung gyűjteményének 16–17. századi, rendkívül gazdag anyagában a magyar vonatkozású topografikus metszeteket néztem át. Ennek során bukkantam egy 36,5 × 85,8 cm méretű fametszetre⁸, amely a leltárkönyv szerint Erhard Schön⁹ műve, és Buda 1541. évi ostromát ábrázolja. (2. kép)

1541-ben Pestet nem ostromolták, maga a hatalmas császári sereg pedig a budai oldalon táborozott, ezért egyértelmű, hogy a metszet nem 1541-ben történt eseményt mutat. Viszont 1542 őszén az eredetileg Buda ostromára indult jelentős császári sereg szeptember közepén az 1541 őszén török kézre került Pestet fogta ostrom alá. A metszet tehát ezt az ostromot mutatja.

Összehasonlítva az azonos eseményt bemutató Nürnbergben őrzött Erhard Schön-metszetet a lappangóként leírt, 1542. évi Pest ostromát ábrázoló Virgil Solis-metszettel, egyértelművé vált, hogy a két metszet ugyan nem azonos példány (tehát nem az egykor Pálffy-gyűjteményben lévő, ma lappangó metszet került Nürnbergbe), de azonos fadúcokról készültek.

4 Rózsa Budapest látképei 1963. 236. szám. Solis metszetét szintén ismerteti Röttinger, Heinrich Neue Mitteilungen über Virgil Solis, Zeitschrift für Bücherfreunde, Neue Folge 16 (1924), Leipzig, 78. p.

5 Radisics Jenő Gróf Pálffy János műkincsei In Magyar Iparművészet 1910. és Horváth Hilda Gróf Pálffy János műgyűjteménye (Művészettörténeti Füzetek 29.), Budapest, 2007.

6 Peregriny János Néhai nagyméltóságú Erdődi Pálffy János gróf pozsonyi palotájában található festmények, miniatűrök és grafikai lapok jegyzéke... Budapest 1909. 152. oldal/99. tétel.

7 Magyar Történelmi Képcsarnok üveglemez fényképek 4698–4701. sz.

8 Graphische Sammlung Inv. Nr. HB 262 Kapsel 1340 Schön, Erhard, Stecher & Meldemann, Nicolaus, Drucker: Die belagerung der Stadt Ofen im Jahre 1541 * 1542 * Papier * Holzschnitt * 36,5 × 85,8 cm (Blatt).

9 Erhard Schön működésének bőséges irodalmából lásd Thieme, U.–Becker, F. Allgemeines Lexikon des bildenden Künstler.

10 Az 1541-ben készült Erhard Schön metszetre vonatkozó legrészletesebb irodalomjegyzéket lásd Rózsa Budapest látképei 1963. 1. szám.

A Nürnbergben őrzött metszet bal széléről hiányzik egy fadúcnak megfelelő metszetrész. Érdekesebb azonban számunkra, hogy a Nürnbergben őrzött metszet középső illesztésénél a jobb oldalon feltűnik Buda várának hitelesnek tűnő rajza! (3. és 4. kép)

Az azonos fadúccokról készült metszetek különbözőségére nagyon egyszerű a magyarázat. A Pálffy-féle metszet valamikor a középső illesztésénél szétvált, és a jobb oldali részből mintegy 5 centiméter széles csík – pont az a rész, amelyen a budai vár volt, kivéve az északi nagy vártornyot – megsemmisült. A metszet két oldalát később újra összeillesztették, már a hiányzó csík nélkül. Az illesztés alsó részén így is maradt még lefelé szélesedő hiány. A metszet felső részénél azonban olyan jól sikerült az összeillesztés, hogy a hiányzó rész nem lett szembeötlő – a budai vár látképéből csupán a nagy északi vártorny került a képre.

A metszeten látható Buda látkép a jól beazonosítható Szent János-, Nagyboldogasszony-, Szent Miklós- és Mária Magdolna-templomok megfelelő térbeli elhelyezésével, a Vár épülettömegének szintén beazonosítható részleteivel, köztük a rendkívül jellegzetes Dunára futó Kortina-fallal, összességében hitelesnek tűnik. A metszeten megfelelő helyre került a Margit-sziget, sőt azon Óbuda is feltűnik, aminek ennél korábbi ábrázolása nem ismert. Mindez arra utal, hogy a metszet (akár Schön, akár Solis műve) helyszínen rajzolt vázlatok alapján készült, akárcsak Schön 1541-es Buda ostrom metszete.

Nem tudjuk, ki volt ez az ismeretlen rajzoló. Mindenesetre Buda várának az 1541-es Schön-metszeten feltűnő, szintén hitelesnek nevezhető látképe és az 1542-es látképen feltűnő Buda látkép összehasonlítása megegyező képi elemeket mutat, természetesen ellenkező nézetből. Így például Schön metszetén a Várhegy a valóság-

3. kép. A Virgil Solis-metszet Buda látkép részlete

4. kép. A Nürnbergben őrzött Erhard Schön-metszet Buda látkép részlete

tól eltérően délről északi irányban laposodik el, és ez a tévedés látható (keleti nézetből) az 1542. évi metszeten is. A mindkét látképen megjelenő négy beazonosítható templomtorony közül háromnak a formája is azonos.

Az előbb leírtakat mérlegelve arra is gondolhatunk, hogy a nyugati nézet (Buda ostroma, 1541) és keleti nézet (Pest ostroma, 1542) helyszíni felvételeit ugyanaz a rajzoló készíthette, sőt az sem kizárható, hogy a keleti látkép helyszíni rajzai is az 1541. évi ostrom során készültek!

Jelen ismertetésünkben nem foglalkozunk annak eldöntésével, hogy a bemutatott metszet Erhard Schön (amint azt a Germanisches Nationalmuseum nyilvántartja) vagy Virgil Solis műve. A Pest 1542. évi ostromát ábrázoló fametszet szerzőségének eldöntése további alapos kutatásokat igényel.

Ugyancsak nem foglalkozunk se Pest, se a kép egyéb részletei (pl. Margit-sziget, Óbuda) ábrázolásainak hitelességével sem.

Annak bizonyítékait is mellőzzük, hogy az ezen a most ismertetett, Pest 1542. évi ostromát

ábrázoló metszeten szereplő Buda látkép az ősforrása a 16. és 17. század fordulóján keletkezett, Budát keletről és északról, sőt – részben – délről bemutató Hans Sibmacher- és Wilhelm Dilich-metszeteknek.¹¹

Összefoglalva: a Nürnbergben Erhard Schön 1541. évi, Buda ostroma címen nyilvántartott metszet és a Rózsa György által leírt Virgil Solis Pest 1542. évi ostromát ábrázoló metszet azonos mű.

A mindeddig csak fényképről ismert Virgil Solisnak tulajdonított metszet eredeti állapotában Buda első teljes (a királyi Vár és a polgárváros) keleti nézetű, a műfaj nyújtotta lehetőség keretein belüli hiteles látképét nyújtja.

Ugyanakkor írásunkban nem egy eddig teljesen ismeretlen metszetet ismertettünk, hanem egy eddig is ismert, ám lappangó (és így utólag hiányosnak bizonyult) metszetnek egy előkerült (de szintén hiányos) példányát. A metszet Nürnbergben őrzött példányán szerepel a budai Vár eddig nem ismert, keleti nézetből készült, hitelesnek tekinthető rajza is, amely ezek sorában az első, a legkorábbi.

11 Rózsa Budapest látképei 1963. 5., 6., 7., 32., 40., 67. szám.

Cégünk fő tevékenysége a nyomdaiparban keletkező papírhulladékok begyűjtése, kezelése, szállítása.

A feleslegessé vált papír gyűjtéséhez, tárolásához a leghatékonyabb eszközöket kínáljuk.

A szükséges eszközöket teljes körű és térítésmentes együttműködés mellett kínáljuk, valamint vállaljuk nyomdatechnikai berendezések telepítését, szervizelését, finanszírozásának átvállalását is hosszú távú szerződés keretében.

Garantáljuk a rugalmas átvételi árakat árkövetéssel, a gyors és pontos fizetést, illetve szállítást.

TELEPHELYEINK:
MAGLÓD: Wodiáner Ipari Park 2. • +36 (30) 695-5368
INOTA: Várpalota, 0198/9 hrsz. • +36 (30) 526-5605
LŐRINCI: 1488/4 hrsz. • +36 (30) 337-5639
Fax: +36 (29) 328-469 • E-mail: info@schozon.hu • www.papirhulladek.hu

SCHOZON recycle